

Werk

Titel: Dubia De Principiis Philosophiae Recentioris

Autor: Forsskål, Peter

Verlag: Luzac

Ort: Goettingae

Jahr: 1756

Kollektion: vd18.digital

Gattung: Dissertation:phil.

Digitalisiert: Niedersächsische Staats- und Universitätsbibliothek Göttingen

Werk Id: PPN641608004

PURL: <http://resolver.sub.uni-goettingen.de/purl?PPN641608004>

OPAC: <http://opac.sub.uni-goettingen.de/DB=1/PPN?PPN=641608004>

LOG Id: LOG_0005

LOG Titel: Caput II. Unde Regularum Iustitiae Et Beneficentiae ...

LOG Typ: section

Terms and Conditions

The Goettingen State and University Library provides access to digitized documents strictly for noncommercial educational, research and private purposes and makes no warranty with regard to their use for other purposes. Some of our collections are protected by copyright. Publication and/or broadcast in any form (including electronic) requires prior written permission from the Goettingen State- and University Library.

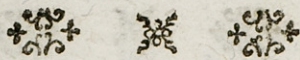
Each copy of any part of this document must contain these Terms and Conditions. With the usage of the library's online system to access or download a digitized document you accept the Terms and Conditions.

Reproductions of material on the web site may not be made for or donated to other repositories, nor may be further reproduced without written permission from the Goettingen State- and University Library.

For reproduction requests and permissions, please contact us. If citing materials, please give proper attribution of the source.

Contact

Niedersächsische Staats- und Universitätsbibliothek Göttingen
Georg-August-Universität Göttingen
Platz der Göttinger Sieben 1
37073 Göttingen
Germany
Email: gdz@sub.uni-goettingen.de

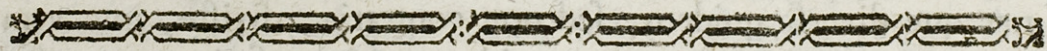

per necessario agat, numque principium rat. suff. hoc requirat, de his inferius dispiciendum erit.

5. *Ius cuique esse commoda sua adversus eum, a quo non dependent, tuendi, novumque jus oriri pactis & beneficiis.*

6. *Liberevolentibus laudabile esse juste vivere, atque aliis benefacere, sibi que.*

De duobus his postremis 5. 6. in Capite 2. disquiremus. Conscientia vero nostri convincimur, nos de his omnibus propositionibus, & pluribus fortassis aliis, aequae ac de principio contradictionis, dubitare non posse. Omnes itaque eodem modo demonstramus. Ea, de quibus dubitare non possumus, vera sunt. De his 1. 2. 3. 4. 5. 6. dubitare non possumus. Haec ergo omnia vera sunt. Aliam illis demonstrationem reperire equidem nequeo, quamobrem haec principia aequae mihi prima videntur, ac principium contradictionis ipsum. A lectoribus autem veniam petimus, quod tamdiu illos hisce primis & evidentissimis recensendis detinuerimus, quae scrutari sterile ipsi iudicaremus, nisi cognoscendi curiositas, & eruditorum aliorumque doctrina, a naturae saepe simplicitate recedens, aliquando necessarium faceret.

C A P V T. I I.

VNDE REGVLARVM IVSTITIAE ET BENEFICENTIAE
PRIMA ORIGO REPETENDA SIT, VEL QVOD ALII
DICVNT, QVIDNAM MORALITATIS SIT FVN-
DAMENTVM.

§. VII.

Causa dissidii philosophorum circa principia justitiae.

Felix hac parte doctrina de morum justitia, quod in ejus praecepta ipsa, non modo omnis temporis philosophi, verum etiam totius orbis integri populi, perpetuo fere consenserint,

C

serint,

serint, magnas tamen dissensiones & controversias peperit, ubi ad praeceptorum demonstrationem ventum est. Digna etiam admiratione res esset, potuisse de causa tam communis convictionis variam & ambiguum inquisitionem esse, nisi ipsius dissensus causa facile appareret. Videntur saepe philosophi, non unde orta sit vulgatissima de justo convictio, sed unde oriri forte potuisset, docere velle. Hinc licet de fundamento justii se acturos promiserint, persaepe tamen non nisi notas tradiderunt, quibus discerni justum ab injusto rati sunt. Igitur cum res eadem multis agnoscatu indiciiis, fieri non potuit, quin alii ex aliis notis justii & injustii discrimen peterent, atque adeo in varias abirent sectas. Horum omnium industriae & meritis nihil laudis detractum cupimus, sed quod magis nostrae conditionis esse potest, votum adjungimus, nolint tamen reliquorum sententias singuli damnare, ac si suis inimicae essent, nolintque notas justitiae & ejus fundamentum pro re eadem venditare. Quis enim pacem non optaret, si v. c. de statu monachali disputantium alius vertice raso, alius vestibibus, alius locis peculiaribus, alius denique certis actionibus, monachum distingui ab aliis urgeret, quisque autem reliquos omnes erroris argueret? Hi namque diversa quidem, sed non contraria, dixisse, imo vera omnes, at neminem tamen, quid monachum faciat, aperuisse, censendi forent. Neque aliter de principiis justii philosophi multi bellum gerere videntur. Cum enim justa ita comparata sint, ut plerumque auctoribus ipsis utilia, & grata, seu instinctibus humanis congrua, sint, semper vero societati civili expediant, ut naturae quoque seu mundi conservationi, finibus item, legibus atque perfectionibus divinis, consentiant, ex his rebus libertate sua usi philosophi alii alium characterem justii elegerunt, quisque autem ceteros simul refutare aggressus est. Nos omnibus hisce faciles daremus, eam esse justorum naturam, quam singuli praedicant, negaremus vero, *propterea* aliquid

quid justum esse, quemadmodum nec propter vestem militarem quisquam miles est.

§. VIII.

Quid justum faciat.

Iusti enim propriam significationem hanc credimus, ut sit, quod *juribus* nostris & aliorum *consentiat*, *injustum*, quod *repugnet juribus aliorum*. Ad justum itaque dijudicandum nil aliud nostra quidem ex sententia requiritur, quam ut sciatur quae cujusque jura sint, hoc est unde jura & qua proportione oriantur. *Fontes* igitur *jurium* indagandi erunt. Eos vero non plures, quam tres, *beneficia* puta, *pacta* & *independentiam*, nos quidem, plurimis exemplis generalibus specialibusque perpenis, reperimus.

Beneficia jus gratitudinis pariunt, quod ab illo, qui beneficia accepit, requirit, ut benefactori paria praestet, vel si hoc non valet, quanta ei praestare potest. Hinc jus Dei in creaturas, parentum in liberos, & benefactorum quorumvis in clientes, oritur. *Paria* autem *beneficia* non sunt, quae dantibus parem laborem, sed quae eadem sunt, vel quae accipientibus paria commoda, efficiunt; alioqui in Deum possent nostra merita majora esse, quam ejus in nos sunt. Nam possumus creatorem majore labore colere, quam quo ille mundum universum condidit. At talia illi tribuere commoda, qualia nobis tribuit, non possumus, nunquam itaque ejus aere eximus. Sic etiam parentibus, si vel sola illis vita deberetur, parem referre gratiam nemo, nisi qui vitam aut huic aequale quid reddere, mortisve periculo liberare potest. Redditis vero aequalibus beneficiis, quo minus jus gratitudinis esse desinat, nihil ob stare videtur.

Pacta

Pacta tantum juris promissi tradunt, quantum in potestate paciscentium erat. Iura nempe aliorum pactis nostris transferre nequimus. Hinc jura imperantium, operasque & merces vendentium atque ementium, cet.

Denique ex *independentia* jus sequitur commoda nostra (quae nostro labore nobis paravimus, aut sine aliorum injuria accepimus) eorumque usum adversus eos tuendi, a quibus non dependent. Hinc origo dominii. Res namque nullius cedunt primo laboranti, s. excolenti (cur enim occupanti, sibi que tribuenti?) donec superveniens alius, qui ad eam rem aequale jus habet, partemque dimidiam postulat, prioris laborem auctori suo vel alio in loco restituerit, vel alia ratione compensaverit, secundum aestimationem primi laborantis.

Quid *jus* demum ipsum sit, mallem usu communi satis cognitum esse adfirmare, quam verbis definire, maxime, cum credam hoc ne quidem posse fieri. Neque tamen erroris quidquam verendum est, modo moneatur, jus hic non sumi, ut interdum solet, pro collectione legum. *Obligatio* vero (passiva) commode definiri potest per *defectum juris*, vel etiam, si prius obligationis nomen ut per se cognitum spectaveris, jus per defectum obligationis definire potes. Ius enim & obligatio ita connexa sunt, ita alterum ab altero simul sequitur, ut perinde prorsus sit, utri primum in hac doctrina locum, primamque considerationem, dederis.

§. IX.

Defenditur explicatio vocum justii &c.

Quae de voce & origine justii credamus, aperuimus, sequitur, ut nos haec non sine ratione credere demonstremus. Primum itaque explicationes vocum, *juris, obligationis, justii & injustii*, deinde *causae jurium*, nobis defendendae erunt,

De

De vocum significatione unica est disputatio, utrum eum illis sensum tribuerimus, quem communis usus loquendi tribuit, an secus? Hic enim jure consultos, tanquam artis peritos, sequi, quod nonnemo suavit, non possumus, cum quaeramus, non quid iustos, sed quid genus humanum, de justitia convince-rit; ideoque non quam docti fabricaverint, sed quam ab indoctis omnes didicerimus, harum vocum significationem, nobis indagandum sit.

Juris definitionem dare nullam potuimus, & ne quidem nos poenitet nequivisse. Minime enim opus est, ut voces sermone communi familiarissimas & certae significationis operose definiamus, neque fieri potest, ut omnes notiones in simpliciores alias resolvamus. Aliquando in simplicissimis erit subsistendum. Notionem autem juris in simplicissimis etiam numerandam esse, propterea suspicor, quod mihi diu tentanti definitio ejus nunquam successerit, magis vero etiam quod tot viri doctissimi, & in definiendo exercitatissimi, hujus tamen vocis non nisi synonymicas explicationes, easque saepe voce ipsa obscuriores, dederint. HUGO GROTIUS *de jure B. e. P.* lib. I. c. I. §. IV. *jus* vocavit *qualitatem moralem personae competentem ad aliquid iuste habendum vel agendum*, itaque idem per idem explicavit. Ab eo verbis non re abeunt alii, qui *libertatem*, vel *facultatem*, *agendi*, vel *licite agendi*, appellant. Physicam enim libertatem vel facultatem (quae in sufficientia virium consistit) si intelligerent, falsa definitio foret; si moralem, quis non prius caperet, quid *jus* sit, quam quid sit *facultas* vel *libertas moralis*? Qui dicunt facultatem esse *licite agendi*, praeter dubiam & obscuram *facultatis* vocem non definitionem juris, verum ejus synonymon tantum, adjungunt. *Iustum* enim idem est ac *licitum*, idque *jus* in homine est, quo ei aliquid licet, & vicissim *licet*, quantum juris est. Notio itaque juris

hoc

hoc modo ne minimum quidem clarior evadit. Sufficit tamen illa per synonymon explicatio ad *jus personae*, a *jure*, pro legum complexu accepto, discernendum, quo facto id vocabulum nulli ambiguitati est obnoxium. Aequae ergo hoc praestat data a GROTIUS juris definitio, ac reliquae. Si vero repetitio ejusdem vocis *justi*, vel incertus sensus *facultatis*, displicuerit, posses ita *jus περιφραζειν*, ut dicas qualitatem esse personae, vel relationem personae ad alia, qua aliquid agere vel omittere liceat.

Obligationem, juris defectum vulgo significare, omnia exempla docere possunt. Quia vero *defectus* aliquid inesse negat, obligatio vero speciem & usum vocabuli adfirmantis habet, oportet, ut *obligatio ad faciendum* dicatur defectus juris aliquid *omittendi*, & vicissim *obligatio ad omittendum* defectus juris *agendi*. Sic si jus venandi (faciendi) princeps cui ademerit, dicitur *obligare ad omittendam* venationem; quodsi vero obligaverit ad sacra certo die habenda, jus cultum ejus diei negligendi (omittendi) sustulit.

Igitur, cum contraria jura, quae eandem rem justam & injustam redderent, nemo facile praeter HOBBSIVM docuerit, vel credere potuerit, sequitur, ut, si nobis jus aliquid in alium sit, idem impediendi jus alteri desit, hoc est, ut unius juri alterius obligatio semper respondeat. e. g. Si cui jus esset alterum occidendi, hic jure se tuendi careret & obligatus ad hoc foret, ut se occidi pateretur. Pari modo neque obligationes contrariae esse possunt, ideoque obligatione unius erga alterum, alterius jus constituitur. e. g. si quis obligatus esset ad pecuniae summam alteri solvendam, quin alter jus pecuniam illam accipiendi habeat, dubitari nequit. Potes itaque & *jus agendi* defectum obligationis ad omittendum, & *jus omittendi* versa vice, appellare. Tum vero oportet, ut obligationis vocem vel per se claram esse admittas, vel per synonyma explices,

ees, & quemadmodum *jus* qualitatem diximus, qua *licet*, ita obligationem qualitatem dicas, qua quid *non liceat*. Atque sic patet, eodem rem redire, sive obligationem primum, sive *jus*, cogitaveris. Quod vero per motiva, vel a superiore, cum actione connexa, nulla existat obligatio, licet multis ex recentioribus ita visum sit, inde evidens est, quod superior etiam legibus injustis addere gravissima motiva possit, & nunquam tamen obligemur, ut injustis obtemperemus legibus.

Iustum non aliud vulgo esse, quam quod juribus consentiat, vel eo constat indicio, quod notiores nobis linguae *justum* a jure appellaverint, quodque Germanica lingua & affines pro justo saepe etiam diserte *juri consonum* dicant, *rechtmässig* Svet. *rättmätig*. Neque alium deprehendes sensum ab indoctis, simplicem sermonem sequentibus, illi vocabulo tribui. Quaeras e. g. ab aliquo, cur, si quis focum in ejus prato secaverit, id non ferat, sed pro injuria habeat, & prompte respondebit, aliis nullum in sua prata *jus* esse, sibi vero soli esse. Neque ullum adferri posse *justi* exemplum, ubi haec definitio non quadret, tuto adfirmare possumus, nec alioqui constare sibi posset, quae ab omnibus conceditur, regula: eum, qui *jure* suo utitur, nemini injuriam facere. Quominus itaque *injustum*, *justi* contrarium, illud sit, quod juribus repugnet, dubitari nequit.

Licet autem certissimum sit, eum, qui *jure* suo utitur, nemini inferre injuriam, & vicissim, *justum* juribus suis convenienter vivere, malleimus tamen *justum* id vocare, quod *aliorum* juribus, quam quod *nostris*, congruat. Alioqui facile ita mentem definitionis nostrae quis perverteret, ac si *justitia* requireret, ut jura nostra accurate exsequamur, nihilque de illis remittamus. Illud vero a nostra sententia, & a veritate, alienum foret. Cuius enim integrum manet *jus* suis renunciandi juribus, ideoque *jure* cedere licet, immo vero decet magnum
animum.

animum. Sed aliorum juribus, nostrisve obligationibus nihil detrahere licet, nullus itaque errori locus est, si harum tantummodo mentionem iusti definitio faciat.

Ex dictis concludimus, totius juris naturae, quod iuste vivere praecipit, hanc summam esse: *juribus aliorum convenienter vive*; vel, si laesio moralis (i. e. injuria) intelligatur: *neminem laede*; vel: *tribue suum cuique*, aut quod mallet: *tribue alteri suum*. Ut enim tua etiam tibi tribuas, hoc non iustitiae regula est, verum prudentiae. Iustitia id permittit quidem, at non postulat. Iam vero ad origines jurium examinandas accedamus.

§. X.

Defenditur triplex origo juris.

Triplici via jura primum existere, beneficiis, pacto & independentia, nec praeter hos, alios, vel priores, fontes, habere, supra (§. 8, 5.) adfirmavimus. Quinque autem argumentis in hanc sententiam adducti sumus.

1) *Quod hac ratione jura oriri totum genus humanum fateatur, & tamen cur ita orientur, explicari a nobis nequeat.* Nihil itaque aliud relinquitur, quam ut has veritates pro tam necessariis, tamque animae nostrae primis, habeamus, quam ipsum est contradictionis principium. Id etiam supra fecimus (§. 6, 5.), & magnas habebimus illi gratias, qui aliam nobis haec demonstrandi rationem vere ostenderit. Neque enim a divina voluntate, neque a commodis nostris (perfectionem nostram dicunt) haec pendere, infra (§. XI.) evincemus.

2) *Quod nulla indagare potuerimus divina humane jura, quae ex his non possint derivari.* Tandiu itaque tria, quae diximus, juris principia sufficere adfirmamus, donec exemplis quis doceat plura requiri. *Jura autem ad officia humanitatis, seu*

seu, *jura non cogentia*, recentiorum inventum sunt, cujus in communi vita obliviscimur. Quid enim majus paradoxon dici potest, quam non licere jure suo uti, aliosque, ut hoc observent, vi adigere. Egenis si jus in bona divitum propter egestatem esset, sequeretur, divitem, ubi pauperem non sublevaverit, jus ejus violare, ideoque injustum esse. Hunc tamen nemo injustum, at immisericordem quisque appellaret. Sui etiam exemplo omnes discere possunt, tum maxime ab alienari animum & injuriam sentire, cum quis propterea, quod nostra ope indigeat, nostra officia, tanquam jure sibi debita, postulat.

3) *Quod hinc jura vulgus repetat, & suam de justo convictionem hauriat.* Brevi nempe colloquio cum indocto disces, eum, si, cur quid justum judicet? interrogaveris, primum ad jura confugere, deinde ubi causam juris postulaveris, aliquam ex tribus illis adferre. Nobis certe ita evenit, nec dubitamus alios, si ad tente vulgi animos tentaverint, idem deprehensuros fore. Quem libuerit vel indoctissimum & religionis omnis expertem quaeras tantummodo, num & quare injustum censeat, si quis ei stipendium non solverit, vel id officii quod a se accepit, praestare recusaverit, vel sua ademerit? & satis exemplorum habebis. Sed a vulgo philosophiam discamus? immo vero aliam non habemus. Quicquid operose de anima (*) & Deo demonstrant philosophi, id vel sine libris, sine doctorum institutione

(*) Omnes enim Philosophiae, quae nostris temporibus hoc nomen proprium habet, partes universae, praeter Theologiam naturalem, de anima agunt. Ex conscientia enim nostri demonstrant, esse animam & qualis sit, in *Psychologia*; deinde fusius, qua ratione de vero judicet, in *Logica* & in utiliori parte *Ontologiae*, qua ratione de justo & aequo, in doctrina *de jure & aequo naturali*; denique, qua ad summam felicitatis sensum perveniat, in *Philosophia morali*.

ne plebejus quisque, nisi fabulis majorum corruptus fuerit, cognoscit & fatetur. Philosopho nihil relictum videtur, nisi ut veritatibus propter evidentiam vulgo cognitis ordinem & nexum addat. Quae enim in scriptis Philosophorum praeter ordinem novi speciem faciunt, quantum equidem percepi, vel barbararum multitudo vocum est, qua communis appellatio notissimarum rerum in aliam mutatur magis determinatam, minus intelligibilem, & dediscendam saepius si scires; vel ejusmodi sunt, ut histrionum fortuna in scenam producta admirationem primum, mox risum, moveant, brevi que iterum evanescant, quemadmodum etiam cogitationi monadum, harmoniae praestabilitae &c. nostra aetate accidere videmus. Hisce & aliis nos territi vestigiis, in philosophia sapere ultra vulgus non cupimus. Neque tamen haec in contemptum philosophiae dicimus. Nisi enim recto ordine explicetur communis cognitio, per saepe fit, ut illi, qui majori curiositate, quam adtentione, philosophiam plebis in ordinem redigere ipsi incipiunt, ad finia pro iisdem habeant, seductique systemata condant, quae vitam moresque hominum valde corrumpere possint. Neque vero clarissimarum rerum obscuris nominibus delectari, doctis illis invidemus, quibus ita volupe est, otium consumere. Nos ista, quantum possumus, fugimus, cum nobis videatur, per exiguum hinc aliis expectari posse intra scholae parietes usum, in reliqua vero vita nullum, cumque saepe viderimus lingua utentes philosophica alios confundere, ipsosque interdum ludibrio cuidam illis esse, quibus non docta omnia, quae ignota, sunt. Ubi vero seculi genio amor vocum ita invaluerit, ut pro illis tanquam pro aris focisque pugnent eruditi, veritatis & pacis amanti unum est in philosophia consilium, ut inverso proverbio sciat sibi cum vulgo sentiendum, cum eruditis vero loquendum esse. Hic imprimis, quando causam quaerimus
convi-

convictionis de justo, omnibus communis, ut illam apud vulgus, non apud eruditos, investigemus, res ipsa postulat.

4) *Quod, nisi juris origo credatur absolute necessaria, jus ipsius Dei in homines demonstrari nequeat.* Fatemur vero, nos eundem sensum vocabuli *juris* cogitare, quando Deo, ac quando hominibus, *jus* tribuimus. Nulla enim necessitate, & ne quidem argumento ullo, cogimur ad consuetissimam hujus vocis significationem mutandam, ubi de Deo sermo est. Longe majora divina jura agnoscimus, quam humana quaevis, at neque humana aequalia sunt; ideoque si magnitudine illa genus *juris* & definitio commutaretur, quis modus esset diversarum explicationum hujusce vocabuli vel in doctrina de juribus hominum? Porro si *jus Dei* in homines peculiarem significatum haberet, hominum quoque erga Deum *obligatio* diversam definitionem postularret, justum quoque, injustum, lex, legislatio, obedientia, officia, eet. alia omnia significarent, ubi ad Deum referuntur, quam alias. Immo eadem ratione veracitas, bonitas, sanctitas, potentia, vel ut paucis absolvam, quaecunque de Deo & hominibus dicuntur, diverso modo utrobique intelligenda forent, & de peculiari demum Theologiae naturalis lexico erit cogitandum. Mihi vero videntur Theologi nostri optime contra statores absoluti decreti monuisse, justitiam, veracitatem reliquaque virtutum & aliarum rerum nomina, ita de Deo accipienda esse, quemadmodum de hominibus; cum ipse nobis Deus attributa sua iisdem dijudicanda regulis, & ubi fieri potest, iisdem imitanda virtutibus, in revelatione sistat: Neque aliter judicare possunt Philosophi, nisi velint, quod certus scio illos nolle, iisdem verbis alia tradere in Theologia naturali, quam quae in revelata docentur. His igitur permoti rationibus vulgatissimum *juris* significatum & hic retinemus, usumque loquendi sequimur, quem qui in hac parte deserunt,

ut

ut dicant, cur id magis placeat, quidque illud tantum discrimi-
nis juris Dei & hominum efficiat, rogamus.

Quo demum cunque vero sensu Deo jus tribueris, ratio-
nem cur tribuas, adferre oportet. Haec ratio ut a voluntate
divina non pendeat, necessum est. Patet enim ita concludi
non posse: vult Deus, ergo iuste vult. Deinde haec ratio cer-
ta erit, si convictionem pariet. Itaque a divina voluntate non
dependebit, & tamen certa erit, causa divini juris, hoc est,
erit absolute necessaria, qualia sunt principia veri & veritates
mathematicae. Hanc juris divini causam creatione contineri,
omnes fatentur, qui Deum creasse non negant. Mundo autem
creando Deus se humano generi 1) excellentissimum, 2) poten-
tissimum, 3) auctorem omnium, atque 4) beneficentissimum,
demonstravit. Quidnam itaque horum de jure divino nos do-
ceat, considerandum est. Deum justam habere venerationem
propterea quod excellat, EPICURO jam negarunt antiqui philo-
sophi, (*) & nisi negaretur, quisque qui superior nobis cogi-
tatione vel virtute fuerit, etiam juribus foret. Laudem meretur,
at jus imperandi postulare non potest, qui aliis antecellit. Mul-
to minus *potentia* Deum universi orbis regem justum consti-
tuit. Alioqui ob eandem rem & homines quo potentiores, eo
justius in imbecilliores imperium haberent. Si nihil in Deo,
nisi potentiam, spectares, prudentiae quidem regula esset ei
cedere, quem vincere non posses, non autem praeceptum justitiae.
Ne id quidem, quod Deus vitae nostrae & *omnium* re-
rum *auctor* sit, sufficeret ad justum imperium, si tales nos
condi-

(*) Vid. CICERO de nat. Deor. lib. I. ubi pag. 14. edit. oper. Ha-
nov. 1609. EPICURI doctrina habetur & p. 32. COTTAE Aca-
demici responsum: *quae pietas ei debetur, a quo nihil acci-
peris, aut quid omnino, cujus nullum meritum sit, ei deberi
potest? - - - Dii quamobrem colendi sint non intelligo, nul-
lo nec accepto ab iis, nec sperate bono.*

condidisset, ut ejus culpa miserius esset vivere, quam nunquam vixisse. Hoc enim nil aliud fuisset, quam crudelis demonstratio potentiae, eodemque jure latrones requirere possent, ut, quos miseros reddiderint, sibi postea morigeri sint. Relinquitur ergo, Deo jus in homines esse propter *beneficia*, quae etiam ab hominibus praestita majorem gratitudinem, prout majora fuerint, mereri, omnes agnoscimus. Cum itaque causam juris divini esse absolute necessariam jam evictum sit, patet necessarium esse, ut beneficia jus grati animi pariant, patet etiam ad hujus observationem juris vi adigi negligentes posse, vel, ut dici solet, hoc *jus cogens* esse, nisi Deo ipsi id denegare volueris. Cognita vero hujus juris origine, minus miraberis & reliqua jura necessitate sua oriri (n. 1.), nosque a voluntate divina jura non repetere, quando ex ipsis ea haurire fontibus studemus.

5. *Quod aliae jurium origines, a recentioribus constitutae, vel veram justitiae causam non contineant, vel ad hasce nostras regrediantur.* Huic autem commentationi peculiarem dabimus paragraphum.

§. XI.

Justitiam neque ab utilitate nostra, neque a voluntate divina, pendere.

Varia Philosophis placuisse justii principia, satis constat, & supra §. 7. monuimus. De singulis agere nec paucis possemus, nec magnopere necessarium ducimus, postquam nostra aetate duo juris naturalis systemata inter reliqua caput extulerunt, ceteraque fere suffocarunt omnia. Sufficiet igitur nobis haec tantummodo adtigisse, maxime, cum reliqua iisdem facile feriantur rationibus, vel dissidentis opera multitudinis jam satis oppugnata sint. Hic itaque nobis cum illis solis res erit, qui jura omnia

vel

vel 1) *utilitate nostra* (perfectionibus nostri *) vel 2) *divina voluntate* constitui docent.

I. In primo systemate valde admiranda est philosophicarum rerum revolutio & vicissitudo. Hoc ipsum enim, quod CARNEADI olim potissimum argumentum erat omnis negandae iustitiae: *jura hominum pro utilitate sancita esse, hominesque ut cetera animalia natura sua ad utilitatem sequendam duci*, vid. LACTANT. *inst. div. l. 5. c. 16.* in nostra tempora facta reservarunt, ut verum ferretur & sacratissimum iustitiae fundamentum. Nos etiam, si hac norma iustum aestimandum esset, malle in CARNEADIS ire sententiam. Fatetur enim mundus universus juri suo, suaeque utilitati, renunciare quemque posse, & nisi hoc crederetur, pacta omnia, quae alteri paciscentium quantumcunque noxia deprehenduntur, iniusta & irrita forent, nullaque demum in pactis certitudo superesset. Igitur, si & obligationes nostrae & aliorum jura, verbo, si actionum iustitia, a nostra utilitate suspenditur, manifestum est, nostro arbitrio posse cum utilitate nostra obligationes etiam omnes excuti, & jura aliorum tolli. Actionum itaque iustitiam abrogare posses, quoties libuerit commoda tua negligere. Cavendum tibi est ab altero occidendo, non aliam ob causam, quam quia expedit. Placet autem aliquando utilitatis tuae minus studiosum esse, alterum igitur occidis. Imprudenter agis tua commoda negligens, at non iniuste tamen, jure enim uteris tua deserendi. Capite postea plecteris, non quia injustus fueris, sed quia imprudens. Denique

(*) Pro *perfectione*, minus hic apto vocabulo, commoda nostra, vel utilitatem, dicimus. *perfectum* enim est, quod ad finem intentum sufficit, *nostraque* propterea *perfectio* status ille animi esset, in quo satis earum rerum habetur, quae perpetuae nostrae intentioni & felicitatis desiderio respondeant. Hinc non singula, quae ad finem illum conferunt, non commoda singula, *perfectiones* apte dici possunt.

nique, quicquid egeris, jure tuo ages, & si quando didiceris prudenter etiam occidere bonaque aliorum auferre, nemo te felicius justitiam prudentiae junxisse censendus erit.

Demonstrationem hujus systematis, quam in compendium misit cl. THÜMMIGIVS *Instit. Phil. Wolfianae* T. 2. §. 9. seqq., verbis fallere, facile ostendi potest. Illius haec summa est: *Obligamur ad eas actiones, quibuscumque motiva connexa sunt* §. 18. *At natura ipsa hominum motiva connexa sunt cum actionibus per se honestis* §. 19. *id est, sua natura utilibus* §. 19. 12. *Obligamur igitur ad actiones per se honestas committendas i. e. ad actiones per se utiles.* In hac tota argumentatione nihil est, quod concedi possit. Primum, non obligamur motivis. Nam & injustis cum actionibus motiva connexa sunt, hinc ad scelera quaevis obligati essent eorum auctores, motiva enim sequuntur connexa cum sceleratis actionibus. His adde quae de obligatione supra monita sunt §. 9. Deinde, nulla actio per se spectata i. e. ubi neque subjectum simul, neque praedicatum, consideraveris, utilis, vel inutilis, perpetuo est, sed variatur rebus circumstantibus. Ita utile est, quidquam defendere, immo se defendere, at non adversus potentiores, qui resistantia ipsa ad majorem irritatur injuriam. Multo minus justa, vel injusta, actio ulla est, si per se spectetur, nec ad jura referatur aliorum. Non enim injustum censei potest, quantumcunque damnum alii inferre, qui prior pari ratione laeserit; hinc & dolus, & rapina, & caedes ipsa, interdum, e. g. in bello, justa judicantur. Denique *actiones honestas & justas* idem esse, ac si *actiones utiles* diceres, hoc ipsum erat, quod non sumere sed probare oportuisset.

At, inquis, conscientiae tranquillitate, quae juste vivendo acquiritur, majus bonum nihil est. Hoc itaque maximum suum bonum qui perpetuo sectatur, aliis nequit inferre injuriam. Faterer haec omnia, si nunquam erraret conscientia, Ubi errat
vero,

vero, ipsa injustissimae crudelitatis mater est, ut in persecutionibus religiosis apparuit. Quodsi vero nec falleret unquam, justitiam tamen non doceret, sed ejus comes atque discipula foret, tranquilla conscientia. Grata nobis justa sunt (§. 6. not. * 3.) at necesse est, ut, antequam ob justitiam aliquid placere possit, antequam nos vel laetitia exhilaret vel angore perturbet justus & injustus conscientia, prius sciamus justumne sit, an injustum, quod commisimus. Conscientia igitur regitur cognitione justus, non versa vice, nec justae actiones sunt, quia placent, sed placent, quia justae habentur. Speciosissima vero hujus systematis defensio ea est, quod dicatur, concedi ab omnibus, virtutis omnis ideoque & justitiae summam esse, *bona facienda, mala vero esse omittenda*. Iam, inquit, *bona* sunt, quae utilia, ideoque eadem regula his etiam tradi verbis potest: *utilia facias noxia fugias* i. *perfectionem tuam promoveas*. Omnia autem ad ambiguitatem unius vocis *boni* redeunt, quae fortassis systema ipsum peperit. Aliquando enim *bonum* dicitur pro eo, quod *gratum* vel *utile* est, aliquando autem idem est ac *justum* & *aequum*; vel, quod alii appellant, & physicum & morale significatum haec vox habet. De hoc communis illa regula virtutis, de illo vero definitio boni, quam tradunt, qui ex commodis nostris jura repetunt, intelligenda est. Ubi itaque praeceperis *moraliter bona* i. e. *justa* & *aequa perpetrare*, nova oritur quaestio, quid moraliter bona faciat? atque necessitatem hoc modo, non fontem, justitiae docuisti.

Praeterea autem, quod hoc juris naturae systema, ut jam diximus, 1) justitiam a nostro suspendat arbitrio, id est, evertat omnem, quodque 2) ab auctoribus probatum non sit, plura etiam contra illud moneri possunt. Nam 3) vulgus, sensum communem sequens, longe aliter de justo judicat. Illi semper alia quaestio est, quid utile, quam quid justum sit? Ita si vel Deum cogitares homines felices condidisse, postea autem nec
facino-

facinora punire, nec recte facta remunerare, eum negligere ludibrio & odio habere, solis Wolfiano more docentibus injustum non esset, quia inutile foret illum Deum colere, a quo nihil boni exspectare posses; at aliis omnibus summa tamen in creatorem beneficium injuria videretur. Vel, si quis tibi certam interneccionem comminaretur, nisi alium infontem occideres, cui nisi eum tu interficeres, parceretur; secundum Wolfii certe regulas liceret, immo oporteret infontem occidere tui conservandi causa. Alii vero comminantis injuria tibi jus nullum in vitam alterius tradi, judicabunt, credentque non justitiam, neque vero Deum vitae ipsum datorem, requirere, ut diutius vivas, quam justus sis, ut tua defendas aliorum injuria. Denique 4) nihil hac doctrina magis inenicum fingi potest virtuti illi magni animi, qua aliorum commoda nostris aequiparamus, immo anteponimus, aliosque magis quam nos diligimus (**); quo tamen amore nihil esse potest laudabilius, nihil societatibus humanis salutaria-

(**) Alios autem supra nos diligere non tamen est alios diligere nullo nostro commodo. Ipse enim amor erga alios & nos delectat. Sed est *paria commoda* aliis tribuere malle, quam sibi, est magis ad aliorum utilitatem adtendere, quam ad suam, idque fieri potest propter ipsam rei dignitatem, quae voluptatem in animo efficit, experientia teste. Ita amicum seipso cariorum habuisse dicitur, qui vitam ponere pro alterius vita voluerit. Hic igitur nobis opponi non potest, etiam magnum animum sequi voluptatem & utilitatem suam. Nam inverso ordine sequitur voluptas magnum animum, & quemadmodum nuper de justo diximus, ita & nihil ob honestatem delectare potest, nisi prius cognoscatur esse honestum. Hoc itaque aliunde cognoscendum est, quam ex ipsa delectatione honestatis. Denique, si honesta etiam grata essent, antequam resciveris ea honesta esse, tamen gratus ille sensus fallax foret honestatis indicium, cum & multa alia grata sint, quam quae honesta, immo inhonesta ipsa aliquando multis placeant.

E

salutarius. Quando enim major nostra utilitas suprema lex omnium actionum constituitur & nostris cedere commodis tantopere vetatur, fieri non potest, quin haec hominem forment fibi viventem, aliorumque, quibus minus indiget, negligentissimum.

II. Alterum systema, de quo hic agemus, illorum est, qui voluntatem vel leges Dei primum jurium & obligationum fontem habent. His vero sine controversia damus, legibus divinis omnes obligari, at non iis nos *primum* obligari, neque obligari iis quia *divinae*, sed quia *justae leges* sunt, existimamus. Nam 1) quoniam & injuste aliquando superiores jubent, legesque ideo sanciunt injustas, quibus nemo parere tenetur, igitur si leges divinae ratae habebuntur, monstrandum prius est, eas esse justas. Neque difficile hoc est demonstratu. Conceditur enim ab omnibus, & ab illis ipsis monetur, qui hoc systema adoptarunt, Deo propter summa beneficia, nobis creatione collata, summum jus esse imperandi, quaecunque ab hominibus praestari possint *vid. supra §. 10. n. 4.* Sed qui ita *jus* divinum a priori fonte ipsi derivant, cur leges tamen divinas omnem obligandi vim ex hoc demum jure accipientes, *omnis juris primum fundamentum* vocent, non intelligo, neque magis, cur potius a primis fontibus jus primo divinum, deinde ex hoc humana jura, repetant, quam ut & divina jura & humana ad eosdem primos fontes statim referant.

Deinde 2) non magis justis, quam veri, principia a divina voluntate pendere *) , ita colligimus. Credimus nobis dari a) *injustum esse pacta violare*, atque hinc Deum, *si promissis stare nollet, injustum fore*. Quodsi vero b) idem esset: Deum *aliquid velle atque: aliquid justum esse*, lequeretur etiam, si Deus *fallere fidem vellet*, hoc ipsum quoque *justum fore*. Id vero quam

(*) H. GROTIUS de I. B. e. P. lib. I. c. I. §. X. 5: *Est autem jus naturale adeo immutabile, ut ne a Deo quidem mutari queat.*

quam repugnet concessis, patet. Nec objici potest: hypothesin esse impossibilem, *Deum pacta violare velle*. Concedam enim esse impossibilem, non tamen concludendi vi careret. Nam, si quis urgeret V (voluntatem divinam) & J (justitiam) idem esse, atque ostendi posset, vel mutato V, J tamen manere immutatum, satis constaret V & J diversa esse, licet hypothesis impossibilis sit, tò V mutari. Itaque si ex propositionibus allatis primam (a) veram fateris, ut alteram (b) neges, necesse est.

Denique 3) num Deus leges illas tulerit, quas ferre posset? num requirat a nobis, quantum illi debeamus? philosopho difficilius, nostra quidem sententia, quaestio est, quam ut omnem juris doctrinam, cujus magnam certe partem certissimam esse constat, ab hac incerta controversia suspendi optaremus. Dubio caret adeo nos creatori obstrictos esse, ut quamcunque illi gratiam retulerimus, majorem tamen debeamus, nullumque ideo nostrum esse possit in Deum meritum §. 8. At cum Deum tam bonum credamus, quam justum, philosophus fortassis ab eo sperare potest, ut, quod in bonis laudamus parentibus, sua non ex asse repetat, ut majorem, quam quo alios amplectimur, amorem, non tamen omnem, postulet. Ex his doctrina pendet de indifferentia multarum actionum humanarum, quae tanti ponderis in omni vita habet. Quod si enim nihil Deus de jure suo remisisse censendus sit, omnibus erit omni tempore omnique vi animi cogitandum, quo pacto majus aliquid ad gloriam Dei conferre possent, nec aliud agere liceret, quam quod *omnium maxime* divinae gloriae inserviret. Nihil itaque indifferens foret, nisi quando eodem tempore plura simul maximum, ad honorem Dei, ideoque aequale momentum, adferrent. Hoc itaque eo omnes pellere videtur, ut tragicum illorum agmen sequantur, qui jocos, ludosque & alia omnia vitae lenimenta, quae nos magis quam Deum delectant, severe prohibent ac damnant. Ne-

que, ubi crederes majori Deo gloriae esse posse, si gentibus in orbe superstitibus inauditam, quam si Christianis cognitam, Christi doctrinam inculcares, commorari in Europa Christiana sine peccato posses, sed vagandum tibi per orbem terrarum esset, ut Apostolorum in morem Evangelium enarrares omni creaturae. Bona si quae labore tuo paraveris, vel aliunde acceperis, non vitae commoditatibus impendere liceret, sed quicquid necessitatibus vitae (quam vero paucae hae sunt?) subtrahere potueris, id omne in pios usus convertere oporteret. Fuere etiam & sunt, qui ita cogitent, qui leges divinas secundum jus Dei aestiment, harumque confectaria in moribus etiam agnoscant. Superior fortassis Anabaptistarum secta, rigidique, quos singulae fere Christianae ecclesiae enixae sunt, morum censores, his principiis non minus, quam Scripturarum S. interpretatione in doctrinae & vitae austeritatem perducti sunt. Plerique autem, licet de legibus divinis eadem fateri soleant, in communi tamen vita confectaria negligunt, negantque. Ad horum mores si animum advertero, nec tamen quid agant, sed quid sine peccato se agere arbitrentur, consideravero, re ipsa videntur hoc sibi de legibus divinis constituisse systema: Deum non omnia requirere, quae illi debeantur, aequo esse animo, si modo illum super alia omnia dilexerimus; quae vero nos ipsos spectant, quaeque sola humanitate moti aliis praestamus officia, nostro arbitrio & libertati reliquisse. Autocheiriam tamen atque magnam & intemperantiam & inclementiam plerique ut lege divina vetitam excipiunt. Ceterum, si quis amore Dei super omnia alios antecellat, si quis sua commoda pro Dei gloria deferat, si quis erga se prudentior vivat, hoc magis placere Deo, magisque ab eo remunerari credunt, at si & intermissum fuerit, non tamen alicui peccato verti. Habent & sacrae literae, quae hanc opinionem confirmare videantur, e. g. Deut. 23. 21 - 25. Licet placerent Deo vota spontanea, ita ut illa concepta solvere Isra-

elitas

elitas jubeat, nihilominus, si nil voverint, peccati hac in parte expertes pronunciat. Ita Paulus, licet majori apostolatui impedimento 1 Cor. 9:12. fuisset, si uxorem circumduxisset v. 5. seque ali ab auditoribus passus esset v. 7. hoc tamen licuisse sibi adfirmat v. 5. 6. 12. 14. 19, suoque arbitrio relictum fuisse, utrum facere vellet an minus, prorsus aliter ac demandatam sibi Evangelii praedicationem v. 16. 20. Haec ad officia erga Deum spectant; unum etiam licitae imprudentiae exemplum, an speciem dicam? ex sacris Bibliis addam. Pauli tempore propter angustias Christianorum expediebat esse caelibem, & melius suae consulebat domui, qui filiam in matrimonium non collocabat, quam qui nubere permittebat v. 38. At cui *non tam bene* prospicere suis placebat, suo poterat frui arbitrio v. 36. 37. sine peccato v. 36. In his rebus alia concessa a Deo erant, alia praecepta v. 6. 10. Recensuimus haec, ut ostenderemus, quanto majorem oporteat de legibus divinis, Philosopho, qui minus de voluntate divina rescire potest, incertitudinem esse. Nos vero in hanc controversiam non immittimus, in qua forte pauca definiri possunt, pauciora licent; sed cum jura, certe humana, ex planioribus evincere doctrinis possimus, hanc etiam expeditiorem viam, & quae ad primas recurrit origines, sequendam esse existimamus.

§. XII.

De aequitate s. beneficentia.

Sunt vero & aliae actiones, quas *aequas* judicamus, si etiam aliorum jura & nostram utilitatem non cogitaremus, qualis est, egentem sublevare, & vel ignota conferre in alios officia. Haec omnia ad unam redire regulam credimus: *laudabile est aliis benefacere sibi que*, & hanc regulam aequae per se necessariam esse, ac veri & justii principia sunt, adfirmamus. Argumenta eadem sunt, quibus jam §. 10. jurium necessariam originem defendimus. Haec enim thesis 1) conceditur ab omnibus

2)

2) a nobis demonstrari aliter, quam principium contradictionis, nequit (§. 6. n. 6.), 3) sufficit ad honestatem reliquarum actionum, quae jure requiri non possunt, dijudicandam, & 4) secundum hanc normam actiones laude dignas, atque quam Deus ipse laudabilis sit, cum vulgo aestimamus. Quaedam etiam huc spectantia praecedenti (§. not. **) monita sunt, quae nolumus repetere. Speramus minoribus haec jam implicata esse difficultatibus. Duo modo ut addamus, superest. Primum, nos verborum ordine id simul intendisse, laudabilius esse aliis, quam sibi, benefacere, Neque nostra haec, sed generis humani doctrina est *). Deinde & hoc ex sensu communi in memoriam redigendum est, beneficentiae huic erga alios, vel aequitati aut honestati animi, vel quocumque appellaveris nomine, nulla alia re, quam justitia sola, limites poni; hoc est, libera esse & laude digna omnia beneficia, quae per jura aliorum conferre licet. Quis enim turpe non agnosceret, aliorum injuria cuiquam benefacere? at, ubi juste potes, tum sane quo longius in aliis amandis beandisque progressus fueris, eo majorem in te animum aequales & posterius laudabunt. Immo vero amorem illum, quo vel carissima perdimus, ne haec perdant alii, quo mortem pro vita & commodis aliorum appetimus, quemque insanum amicitiae gradum aliqui judicant, sacra ipsa morum doctrina, si non praecipit, laudat certe & excitat. Hortatur enim Iohannes i Ep. III. 16. IV. 7-11. ut *quemadmodum Christus vitam pro nobis ex amore posuit, ita & nos pro fratribus ponamus.*

Denique quid sit *laudabile esse*, satis quidem scio, ut alii omnes, at verbis exprimere nequeo.

§. XIII.

*) Ita & SENECA de vita beata c. 30. *Hoc nempe ab homine exigitur, ut prosit hominibus, si fieri potest, multis: si minus, paucis: si minus proximis: si minus sibi.* Quae qui legere sine voluptate, sine adsensu possit, in eo sane non multum humani, praeter speciem, inesse, videor mihi jure adserere posse.

§. XIII.

Officia erga alios homines, nos, & Deum.

Ex his regulis, quas haecenus explicavimus, quae cuivis erga singulos officia sint, facile intelligitur. Quum vero *officium* latinis admodum laxi ambitus vox sit, & omne id significet, quod vel ob justitiam (§. 8.) vel ob honestatem solam, (§. 12.) vel etiam ob prudentiam, agere conveniat; quae primi generis sunt, a re ipsa *officia debita* (obligationes, Germ. *Pflichten*) appellare possumus, reliqua vero *libera*. ALIIS itaque HOMINIBVS tanta *debemus officia*, quanta illorum in nos jura sunt, hoc est, obligationes nostrae juribus eorum sunt aequales (§. 9.) Oportet igitur aliis 1) parem illorum beneficiis gratiam referre, 2) iusta promissa persolvere, & 3) sua relinquere. Et haec omnia praeterquam, quod iusta sint, etiam laude digna judicantur (§. 6. n. 6.). Pluribus alios cumulare beneficiis, cur teneamur, in ipsis ratio nulla deprehendi potest (§. 10. n. 2.). At perquam honestum tamen & laudandum est, quam optime mereri de omnibus, modo iuste fiat (§. 12.). Quodsi vero philosopho credendum etiam est, Deum humanitatis officia praecipisse, sequitur, ea quoque debita esse, at Deo deberi, non hominibus, quibus conferuntur, simul patet. Iustum itaque locum inter officia erga Deum haberent, neque hinc aliis jus enasceretur illa a nobis postulandi. Considerandum vero hic foret, utrum Deus requirat, ut aliorum commoda nostris aequiparemus, an ut ejus majorem rationem habeamus, ex cujus salute major Deo gloria expectari posset. Sed quam incertus legum divinarum rigor, certe quam parum creditus sit, antea (§. II. II. n. 3) diximus. Bene habet, quod honestate ipsa actionum, perducere ad humanitatem possimus, si vel hac in parte dubii haereamus.

OFFICIA ERGA NOS, debita (*Pflichten*) nobis esse nequeunt, neque quo sensu ita appellentur, percipio, ubi obligationem non
motivis,

motivis, sed defectu juris, constitui (§. 9.) memineras. Nostris enim renunciare juribus omnes possumus, ergo etiam obligationibus erga nos possemus, si ex juribus nostris quaedam orientur (§. II. I. n. 1.) Si Deus de his leges tulit, officia erga Deum sunt, & quantae amplitudinis sint, ex eo judicandum est, quod de officiis erga alios creditum fuerit. Neque tamen si libera omnia erga nos crederemus, multum periculi in moribus timendum esset, cum partim amore nostri & prudentiae regulis recte inculcatis dirigi possemus, partim jus in vitam & sanitatem nostram, si quid habuerimus, gratiae nos cessisse reipublicae, censendum esset. Nec utile solum, sed & laudabile hoc quoque foret, quam prudentissime vivere.

OFFICIA DEO *deberi* tanta, quanta in ejus gloriam fingi possunt, quanta praestare sine culpa nostra vires non superat, negari nequit (§. 8.) At num de his quaedam Deus remiserit, hoc est, utrum omne jus suum, quod severiores, vel praecipuam solum ejus partem, quod plerique credunt, exsequatur (§. II. II. n. 3.), haec nobis diutius ponderanda, aliis definienda, relinquimus. Id omnes fateri videntur, sine summa impietate dubitari non posse, quin nos oporteat Deum, a quo non plura commoda, quam ab aliis, sed omnia, accepimus, etiam super alios omnes diligere; & si crederetur plura eum non requirere, tamen si pro illius gloria tua quaedam commoda relinqueres, ut meliora Deus optimus redderet, ne philosopho quidem incerta esset exspectatio, neque laude carere illa animi magnitudo posset.

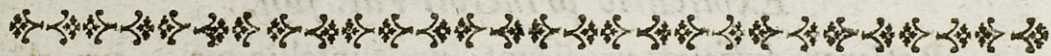
§. XIV.

Moralitatem requirere libertatem & vires, atque objectivam esse.

Moralitatem existimamus eam dici actionum indolem, qua auctori suo laudi aut vituperio vertendae censentur. Ita & perfe-

perfectiones morales pro laudabilibus dicimus. At neminem laudem mereri, nisi in quo libere agat, neque vituperium ubi sine culpa sua vires ad agendum non sufficient, evidens est. Ita enim non machinae utiles, sed fabri, qui eas confecerunt, laudem merentur, neque homines laudamus ob cordis pulsus, sanguinis circulationem cet., neque a brutis iusta & honesta requirimus, cum harum rerum, nullo suo vitio, ignara sint.

Cum igitur ostensum sit, & iusta (§. 8. seqq.) & honesta (§. 12), quae utraque laude dignissima sunt (§. 6. n. 6.), sua natura ita esse, patet, nostra ex sententia moralitatem esse per se necessariam, vel ut dici solet, objectivam, & antecedenter ad voluntatem divinam cogitandam esse. Et nisi haec pertractassemus omnia, nequivillemus sperare lectores nobis credituros fore, iusti, & aequi regulas non ex principio contradictionis & rationis sufficientis recte derivari, sed ipsas tamen inducias & fere primas menti humanae esse.

C A P V T: I I I.

PRINCIPIUM RATIONIS SVFFICIENTIS FALSVM VIDERI.

§. XV.

Dispositio.

Ambiguum esse principium rationis sufficientis, quod his comprehendi verbis solet: *Nihil est aut fit sine ratione sufficiente*, atque hac ambiguitate veri aliquid falso admiscere, communis illorum querela est, qui illi sese opposuerunt. Horum nos pauca quidem scripta vidimus, sed tamen his satis

E

jama